

5. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KRİZ DÖNEMLERİNDE GENEL MALİYE VE PARA POLİTİKALARI:1980-2021 DÖNEMİ

Hülya KOÇAK ¹- Ahmet ARSLAN ²

1 GİRİŞ

Türkiye, 1980 yılı öncesi ve sonrasında çeşitli ekonomik krizler yaşamıştır. 1990-1991 Körfez Savaşı, 1997-1998 Asya-Rusya krizi gibi küresel gelişmelerden de etkilenmiştir. Türkiye’de gerçekleşen ekonomik olaylara bakıldığında 1958 krizinden sonra 1979 krizi ve 1980 devalüasyonu, 1994 krizi ve devalüasyonu, 2000 ve 2001 Şubat krizi gibi çeşitli krizler yaşandığı söylenebilir(Şen ve diğerleri,2018:2-3).

Ekonomik krizlerin çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar genel olarak bir ülkede yaşanan savaş, deprem, salgın hastalık gibi olağanüstü durumlar ile bir takım siyasi istikrarsızlıklardır. Dünya genelinde her ülkede bu nedenler söz konusu olabildiğinden, ülkelerin yaşadığı ekonomik krizlerden çıkabilmeleri için nasıl bir yol izleneceği konusunda çeşitli akademik yazılar yazılmıştır. Ayrıca, ekonomik krizin neden olduğu unsurlar, ekonomik krizin boyutu ve ortaya çıkardığı sorunlar da çeşitli bilim insanları tarafından tartışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, 1929 Büyük

1 Bilim uzmanı Hülya KOÇAK, hly.kocak@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8131-1043

2 Doç. Dr. Ahmet ARSLAN, Gaziantep Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, ahmet.arslan@gantep.edu.tr , ORCID: orcid.org/0000-0002-2355-7544

DOI: 10.63127/tuaz.126.75

Buhran döneminden 2008 küresel krizine ve ardından yaşanan pandeminin yol açtığı ekonomik krizi inceleyen birçok çalışma literatürde yer almıştır. Ülkeler, krizden çıkabilmek için çeşitli maliye ve para politikalarını araç olarak kullanmış ve bir takım tedbirleri yerine getirmek için uygulamalar geliştirmiştir. Türkiye de diğer ülkelerle benzer bir şekilde, ekonomik krizin türüne göre istikrarsızlığı önleyebilmek için çeşitli para ve maliye politikaları uygulayarak krizlere yönelik çözümler üretmiştir (Şen ve diğerleri,2018:2-3).

Ekonomik krizlerle mücadelede maliye ve para politikalarının kullanılması büyük bir önem taşımaktadır. Ancak bu politikaların finansal sisteme katkılarının ekonomiye etkisi daha belirgin olmalıdır. Uygulanacak para ve maliye politikalarının etkin olması da dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir.

Bu çalışmanın amacı, 1980 yılından 2021 yılına kadar Türkiye’de yaşanan kriz dönemleri ve bu dönemlerde uygulanan para ve maliye politikalarını incelemektir. Çalışmanın sonucunda ise kriz dönemlerinde uygulanan maliye ve para politikalarının etkin olup olmadığı, alınan kararlar neticesinde krizlerin etkisinin azalıp azalmadığı hususu incelenecektir. Krizlerle mücadelede hangi mali araçlar nasıl kullanılmalıdır, etkinlik nasıl sağlanmalıdır gibi konulara ilişkin çözüm önerileri de ayrıca çalışmanın sonunda yer almaktadır.

2 EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Ekonomik kriz, bir ülkede mal ve hizmet piyasasında bariz bir şekilde görülen ve belli bir süre devam eden bir takım dengesizliklerdir. Ekonomik kriz, ortaya çıktığı ülkede türüne göre değişiklikler göstermektedir. Krizlerin bir kısmında fiyat istikrarsızlıkları ve arz-talep dengesizliği yüksek oranda görülmektedir. Kriz dönemlerinde konjonktürel açıdan bir takım dalgalanmalar yaşanarak ekonomik istikrar olumsuz yönde etkilenmektedir (Kibritçioğlu, 2001, 174-183).

Ekonomik kriz, ortaya çıktığı ülkede insanların daha fazla yoksullaşmasına ve hayat standartlarının önemli ölçüde bozulmasına sebep olmaktadır. Ülkede yaşanan kaynak yetersizliği sebebiyle yatırımlar önemli ölçüde azalmakta; bu duruma bağlı olarak işsizlik seviyesi de yükselmektedir. İnsanlar, kriz dönemlerinde, zorunlu ihtiyaçları dışında pek fazla harcama yapmak istemeyeceğinden, mal ve hizmetlere olan talepte de düşüş meydana gelmektedir (Eğilmez, 2011; Ural, 2003:15).

Aktan'a göre krizlerin meydana geldiği ülkede mikro ve makro etkiler bulunmaktadır. Bu bağlamda, mikro etkiler, bireyler ve firmaları ekonomik açıdan olumsuz etkilerken; makro açıdan ise ekonomik krizler, tüm ülke genelini çok ciddi bir şekilde yıpratacak ve zora sokacak olaylara neden olmaktadır. Ekonomik krizlerin tanımlanabilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlar (Aktan, 2002):

- Ekonomik krizlerin en önemli özelliklerinden biri, önceden bilinmeyen ve tahmin edilmeyen anda ortaya çıkmasıdır.
- Aniden gerçekleşen olumsuz gelişmeler, ekonomik kriz olarak adlandırılmaktadır.
- Ekonomik kriz, tamamen negatif özellikte bir kavramdır. Bazı kişiler için iktisadi tehlike ve tehdit oluştururken, bazıları için ise yeni fırsatlar oluşturabilmektedir.
- Ekonomik krizler çok hızlı şekilde yayılma etkisi göstermektedir.
- Ekonomik krizler, önlemlerin zamanında alınıp alınmamasına bağlı olarak kısa veya uzun süreli şeklindedir.

2.1 Ekonomik ve Mali Krizlerin Nedenleri

Ekonomik krizlerin, krizin türüne bağlı olarak birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden en önemlilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- -Bankacılık sisteminin sorunlu olması,
- -Ekonomik risk düzeyinin yüksek olması,

- -Dış ticaret dengesinde yaşanan bozukluklar, cari işlemler açığı ve ihracatın ithalatı karşılama oranının düşük olması,
- -Spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin ani giriş ve çıkışı, sermaye piyasasındaki dengesizlikler,
- -Finansal sistemin sağlığı, finansal sistemin şeffaf ve saydam olmaması,
- -Kamu bütçesindeki dengesizlikler, kamu gelirlerinin yetersizliği ve kamu harcamalarındaki aşırı savurganlık,
- -Kamu borç düzeyinin milli gelire oranla yüksek olması, kamu ve özel sektör borcunun sürdürülemez olması gibi nedenlerdir (Ballı ve Büyüksalvarlı, 2011: 8; Turan, 2011: 58).

2.2 Ekonomik ve Mali Krizlerin Öncü Göstergeleri

Ekonomik ve mali krizlerin (her ne kadar tahmin edilmesi kolay olmasa da) erken uyarı sistemi denilen bir takım öncü göstergeler ile tahmin edilebilirlik düzeyi artırılabilir. Ekonomi yöneticileri bilinçli bir şekilde bu öncü göstergeleri takip ve analiz ederek krizlerin büyüklüğü ve süresi hakkında ipuçları edinebilmektedir. Özellikle olağanüstü dönemlerde devlet, kamu harcamalarına ağırlık verir ve harcamaları artırır. Kamu harcamasındaki artış iki şekilde finanse edilebilir. Bu durumda devlet ya kamu gelirlerini artırmalıdır ya da borçlanmalıdır. Kamu gelirlerini artırmak iki şekilde olabilir. Devlet ya mevcut gelirlerin oran ve miktarını artırır ya da yeni vergiler ihdas eder ve uygulamaya koyar. Eğer seçim dönemi yakınsa ve hükümet popülist bir politika yürütmek istiyorsa, oy kaybını göze alamıyorsa, bu durumda mevcut vergilerin oran ve miktarını artırmak yerine ya da yeni vergiler koymak yerine uzun/kısa vadeli borçlanmayı tercih edebilir. Uzun vadeli borçların bir ülkede seviyesinin yükselmesi krizler için bir öncü gösterge olabilir. Ancak bu durum, uzun vadeli borçların kendisini amorti edemeyecek verimsiz alanlara harcanması ile ilgilidir. Yatırımın bugünkü değeri alınan borcun asgari anapara + faiz toplamına eşitse, bu durumda bütçeye herhangi bir yük gelmeyeceğinden

borcun kriz çıkarabilecek bir borç olmadığı söylenebilir. Aksine alınan borç, sosyal yardımlar gibi verimsiz alanlara harcanıyor ve seçim vaadi olarak kullanılıyorsa ilerleyen dönemlerde bu krizler için öncü bir gösterge olabilir. Zira bütçeye yük getirecek faiz miktarı, sürekli artan ve sürdürülemez bir borç yükü kriz öncesi erken uyarı olarak görülebilir(Gür ve Tosuner, 2002:10-13).

Bir ülkede uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımlar yerine, kısa vadeli ekonomide balon (parasal şişkinlik) oluşturan, ülkede siyasi istikrarsızlık görüldüğünde ise ciddi bir bedel(vergi v.b.) ödemeden ani bir şekilde ülkeyi terk eden sıcak para giriş ve çıkışının seviyesi yüksekse, bu ileride yaşanabilecek sermaye krizleri için yine bir öncü gösterge olabilir. Eğer bir ülkenin cari işlemler dengesi sorunu varsa, merkez bankası rezervlerinin çoğu dövizde endeksli varlıklardan oluşuyorsa, ülkede ani döviz çıkışı ekonomik krizin en önemli öncü göstergeleri arasında yer alır. Bir ülkede uygulanan genişletici maliye politikası nedeniyle banka kredileri faizleri, olması gerekenden düşük ve tüketicilerin, gelirlerinden daha fazla kredi kullanabilmesini teşvik eden bir bankacılık sistemi hâkimse, bu durumda mutlaka bazı kredilerin ödenmemesi nedeniyle bankacılık sisteminin iflasına ve akabinde devletin garantör olarak vatandaşları mağdur etmemek için bir takım ödemeler yapmasına sebep olabilir. Kredi yoğunluğuna bağlı olarak bu ödemeler ve faizleri bütçede ani ve aşırı yükler getirerek, finansal sistemde bir takım tikanıklıklara ve reel sektör krizlerine yol açabilecektir (Gür ve Tosuner, 2002:10-13).

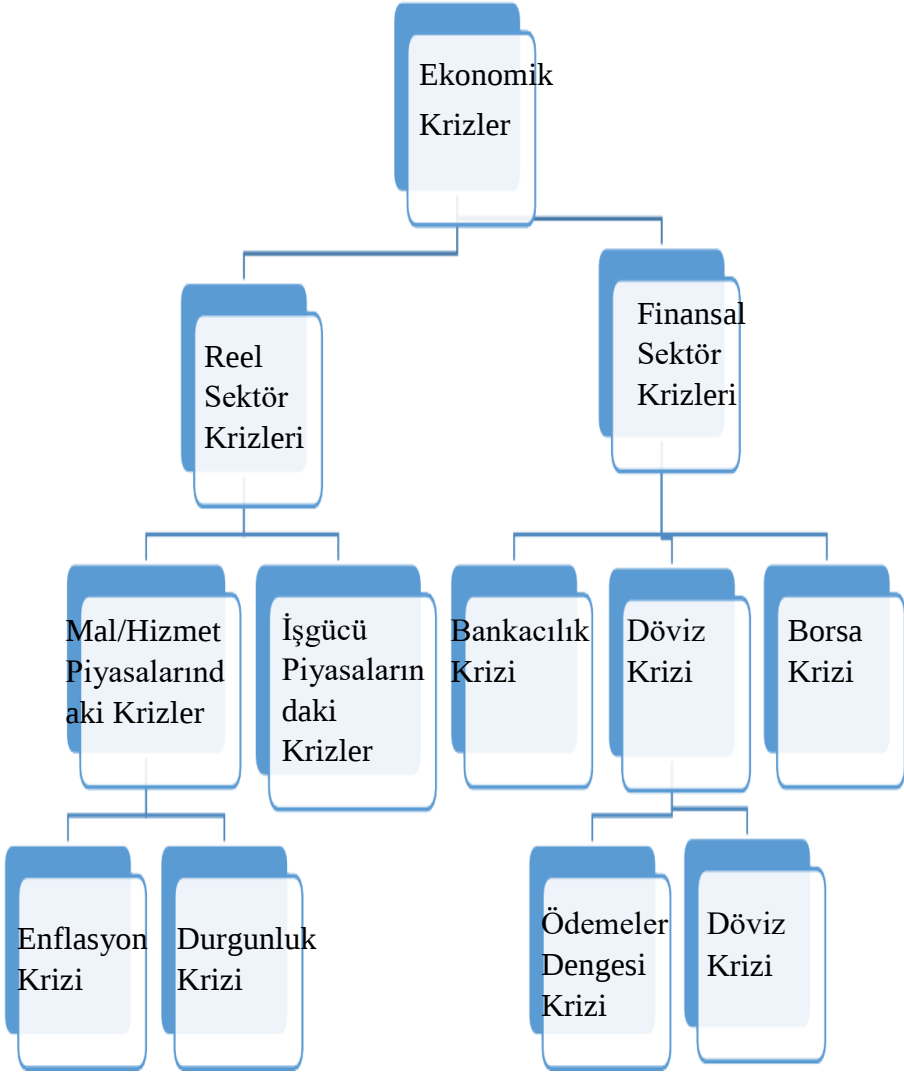
Maliye ve ekonomi sorunlarının teşhis edilmesi kolay değildir. Bu sorunlar teşhis edildiğinde araç seçimi, aracın uygulanma dozu, aracın uygulanma süresi gibi bir takım mali sınırlamalar içerir. Dolayısıyla maliye ve ekonomi politikalarında yetkili olan kişilerin mali açıdan işinin ehli insanlar olmaları, doğru politika uygulanması ve yönetilmesi için zaruridir. İktisadi açıdan ehil olmayan kişilerin devlet kurumlarında ve özel sektörde iş başında olması, yanlış politikalarla hatalı sonuçlara gidilmesine sebebiyet verecektir. Söz gelimi, bir ülkede genel olarak enflasyon varken, deflasyonist politikalar uygulamak, vergileri düşürmek ve genel kamu

harcamalarına ağırlık vermek problemi çözmediği gibi daha belirgin hale getirecektir. Dolayısıyla gerek kamu kesiminde gerek özel kesimde yetkin olmayan kimselerin etkili olması, ileride yaşanacak ekonomik krizin öncü göstergelerinden birisi olabilir. Bazı dış faktörler de ekonomik krizlerin öncü göstergesi olabilir. Örneğin; petrol ve enerji fiyatlarının ani yükselişi, ilerleyen dönemlerde bazı ülkelerde dış borç ve ödemeler dengesi krizlerine sebep olabilecektir. Özellikle dışa bağımlı olan ülkelerde hammadde ve ara malı yetersizliğini giderebilmek amacıyla yurt dışından ithal edilen mal ve hizmet fiyatlarındaki ani yükselişler, cari açık sorununu ve döviz kuruna bağlı dış borç sorunlarını harekete geçirebilecektir. Uluslararası rezervlerde yaşanabilecek erimeler, ilerleyen dönemde mali krizlerin öncü göstergesi olabilir (Gür ve Tosuner, 2002: 10-13).

Türk İslam âlimi İbn-i Haldun da bir devletin ekonomik yönden çöküşünü ve bu çöküşün öncü göstergelerini ünlü eseri "Mukaddime"de belirtmiştir. İbn-i Haldun, bir ülkenin ekonomik açıdan çöküşünü devletin aşırı büyümesi ile ilişkilendirir. Faaliyet alanı aşırı şekilde gelişen devleti yönetenlerin aynı zamanda lüks ve israf meraklısı olmasının, kamu harcamalarını aşırı şekilde artıracığını, artan kamu harcamalarının finansmanı için yeni vergiler koymanın piyasa dengesini bozacağını; hayat pahalılığı nedeniyle halkın alım gücünün azalacağından yoksullaşacağını belirtmiştir. Alım gücü azalınca satıcı kesimi de iş yapamaz hale gelecek, bu durum her iki kesimde de huzursuzluğa yol açacaktır. Devam eden lüks ve israf artışı ve beraberinde gelen aşırı vergi yükü halkta isyana sebep olacaktır. Ortaya çıkan isyanı bastırmak amacıyla güvenlik açığını kapatmak ve isyanı bastırmak için daha fazla asker alınacağını, bu durumun kamu harcamalarını daha da artıracığını ve böyle bir kısır döngüye yol açacağını söylemiştir. Neticede süreç, aşırı borçlanan devletin iflasına kadar gidecektir. Benzer bir durumu T. Hobbes da "Leviathan" adlı eserinde devletin canavarlaşması ile de açıklamaktadır (Ağdemir, 2021: 637-638).

2.3 Ekonomik Kriz Türleri

Ekonomik krizler, ortaya çıkış nedenine bağlı olarak çeşitli türlere ayrılmaktadır. Temel anlamda, öncelikli olarak ekonomik krizleri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar: reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleridir. Reel sektör krizleri, kendi içerisinde mal ve hizmet piyasası krizleri ve iş gücü piyasası krizleri olarak ikiye ayrılır. Mal ve hizmet piyasası krizleri, enflasyon krizleri ve durgunluk krizleri olarak temelde iki tanedir. Finansal sektör krizleri ise kendi içinde üçe ayrılır. Bunlar: bankacılık krizi, döviz krizi ve borsa krizidir. Döviz krizi ise temelde ödemeler dengesi krizi ve genel döviz krizi olarak ikiye ayrılır. Bu da şekil 1’de görülmektedir (Kibritçioğlu, 2001: 174-183).



Şekil 1 : Ekonomik Kriz Türleri

Kaynak: Kibritçiöğlu, A. (2001). Türkiye’de ekonomik krizler ve hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(41), 174-183.

3 MALİYE POLİTİKASI

Maliye politikası, devletin belirli bir dönemde, belirli bir ülkede bazı mali araçları kullanarak mali ve mali olmayan amaçları gerçekleştirmek için yaptığı girişimlerin toplamıdır.

3.1 Maliye Politikasının Amaçları

Maliye politikası amaçları çok çeşitli olmakla beraber, genel kabul gören şekliyle şöyle sıralanabilir:

- -Kaynak tahsisinde etkinliği sağlamak,
- -Gelir dağılımında adaleti sağlamak,
- -Ekonomik istikrarı sağlamak,
- -Ekonomik kalkınma ve büyümeyi sağlamak,
- -Ödemeler dengesini sağlamaktır.

Devlet, hangi mal ve hizmetlerin ne kadar üretileceğine, kimler için üretileceğine ve nasıl üretileceğine karar vermek için siyasi otoritenin yetkisini kullanarak karar verir. Ülkede fiyatlar genel seviyesinde dengesizlik gördüğünde bunu konjonktürel olarak düzeltir, ayrıca fiyat ve ücret değişimlerine bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin azaltılmasını sağlar. Devlet bu yolla çeşitli yatırım harcamalarını artırmak suretiyle hem istihdamı istenilen düzeye getirir hem de ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleşmesine katkı sağlar. Hükümetler bunu, maliye politikası amaçlarını birtakım mali kurallar koyarak yerine getirir. Böylece hem bütçe disiplini sağlar hem de kamu borçlarının sürdürülebilir bir düzeyde kalmasına yardımcı olur (Güneş, 2018: 28; Şen ve diğerleri, 2018: 5).

3.2 Maliye Politikasının Araçları

Maliye politikası amaçlarını gerçekleştirebilmek için devlet yönetimlerinin ya da hükümetlerin birtakım araçları kullanma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu araçlar olmadan maliye politikası

hedeflerine ulaşmak mümkün değildir. Başta vergileri olmak üzere kamu harcamaları, kamu bütçesi, kamu borçlanması, maliye politikası araçlarının ana dört ayağını oluşturmaktadır. Devlet, bu araçları dozunda, ayarında ve doğru zamanda kullanarak maliye politikası anlamında olumlu sonuçlar alabilir. Örneğin, ülkede enflasyonist bir dönem yaşanıyorsa ve fiyatlar genel düzeyi sürekli artıyorsa, daraltıcı maliye politikası uygulayarak (vergi oranlarını veya miktarını artırmak, kamu harcamalarını kısmak) ekonomik istikrarsızlığı çözebilir. Bir ülkede kriz ve durgunluk (deflasyon) varsa, genişletici maliye politikası uygulayarak (kamu harcamalarını artırmak, vergi oranlarını düşürmek gibi) yine fiyat istikrarsızlığını önleyebilir. Konjonktürel olarak genişleme döneminde bütçe fazlası vererek daralma dönemlerinde bütçe açığı politikası izleyerek ekonomik istikrarsızlık önlenabilir. Vergi teşvik ve indirimleri uygulamak suretiyle yatırımcılar üzerindeki maliyeti azaltarak ekonomik büyümenin ve kalkınmanın gerçekleşmesine katkı sağlanabilir. Ayrıca, ülkede gelir dağılımında adaletsizlik olduğu düşünülüyorsa, hükümetler, artan oranlı vergi tarifesi uygulanarak ya da gelir düzeyi yüksek kesimden borçlanarak ve alınan borçları sosyal yardım adı altında gelir düzeyi düşük kimselere harcayarak sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bazen de diğer ülke ve kuruluşlardan dış borç alarak ve bunu verimli alanlarda kullanarak ülkedeki üretim kapasitesini artırır. Böylece ihracat gelirlerini artırdığı gibi ekonomik büyümenin hızlanmasına da yardımcı olabilirler (Güneş, 2019: 59; Takım, 2011, 157-159; Candan ve Yurdadoğ, 2017: 155; Durmuş ve Arslan, 2023: 451-452).

4 PARA POLİTİKASI

Ekonomi politikalarının diğer bir bileşeni olan para politikası, tam istihdam, fiyat istikrarı ve ekonomik büyüme hedeflerine ulaşılabilmesi için faiz ile para arzı gibi likiditeyi belirleyen unsurlarla ilgili Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın aldığı kararlardır (Önder, 2005: 4-5).

4.1 Para Politikasının Konusu

Para politikaları, ülkelerin merkez bankası tarafından yürütülmektedir. Devlet, merkez bankası aracılığıyla ekonomideki para miktarını etkileme gücüne sahiptir. Ekonomi üzerinde para politikasının etkili ve istikrar sağlamadaki görevi, makro iktisatta en çok tartışılan konular arasında olmuştur. Fakat şu an birçok iktisatçı, faiz oranlarını, döviz kuru, işsizlik ve üretim gibi birçok alanı ekonomideki para miktarının fiyatlar genel düzeyini etkilediğini kabul etmektedir (Önder, 2005: 4-5).

4.2 Para Politikasının Amaçları

Bir ekonomide maliye politikası kadar para politikası amaçları da ekonomik dengenin sağlanmasında etkilidir. Hükümet bazen maliye politikası bazen de para politikası amacına ulaşmak için hem para hem de maliye politikası araçlarını kullanabilir.

- Fiyat dengesizliğinin önlenmesi,
- Doğal işsizlik haricinde işsizliğin önlenmesi,
- Ekonomik kalkınma ve büyüme hızının artırılması,
- Ödemeler dengesinin sağlanması,
- Faiz oranının istikrarlı bir seviyeye getirilmesi,
- Finansal piyasaların istikrarlı ve daha az kırılgan hale getirilmesi (Önder, 2005:4-5).

4.3 Para Politikasının Araçları

- Ekonomik koşullara paralel olarak, para politikası araçları kısa sürede değiştirilebilmekte ve uygulanabilmektedir. Uygulanan para politikalarının ortaya çıkaracağı etkileri önceden doğru bir şekilde tahmin etmek zordur (Orhan ve Erdoğan, 2010:60).
- Genel olarak bakıldığında para politikasında; açık piyasa işlemleri, kanuni karşılık ve reeskont politikası

uygulanmaktadır. Para politikasının yürütülmesiyle açık piyasa işlemleri ön plana çıkıyorsa, bu o ülkenin gelişmiş olması anlamına gelmektedir.T.C. Merkez Bankası’nın en çok kullandığı araçlardan biri, açık piyasa işlemleridir. Merkez Bankası, açık piyasa işlemleri vasıtasıyla kimi zaman tahvil, bono ve hisse senedi alım-satımı yaparak para politikasını etkin hale getirir. Örneğin, bireylere tahvil ve bono satımı yaparak bireylerin elindeki nakit parayı toplar, böylece piyasada para miktarı azalacağından ekonomide daraltıcı bir politika uygulanmış olur. Yine, devlet, firmaların bankalarda tuttuğu mevduatlara uygulanan zorunlu karşılık oranlarını yükselterek ekonomide daraltıcı bir etki oluşturur. Ayrıca, reeskont oranını düşürmek yoluyla ticari bankaların müşterilerine daha fazla kredi vermesini olanaklı hale getirir. Böylelikle parasal genişleme de oluşturabilir. Nihai olarak, Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla piyasadan para çekebilir ya da piyasaya para sürebilir. Böylelikle para arzını genişletip daraltabilir. Para arzını genişletmesinin nedeni ülkedeki durgunluğu önlemek iken, para arzını daraltmak istemesinin nedeni enflasyonu önlemektir. Diğer para politikası araçları ise faiz oranları ve disonibilite oranlarıdır (bankalara ait paraya çevrilebilir varlıkların, bankalara toplam borcuna oranı). Örneğin, disonibilite oranı yüksek olursa, bankalar topladıkları mevduatların bir kısmını serbest rezerve adı altında kendi kasalarında tutmak zorundadır. Bu oran Merkez Bankası tarafından belirlenir. Merkez Bankası, piyasadaki likidite düzeyini artırmak istiyorsa disonibilite oranını düşük tutar (Serel ve Özkurt, 2014: 58-59; Kara ve diğerleri, 2012: 6).

- Ayrıca bir başka para politikası araçları şu şekilde sıralanabilir(Serel ve Özkurt,2014:58-60):
- Doğrudan para politikası araçları,
- Faiz oranı kontrolleri,
- Kredi tavanı kontrolleri,

- Farklılaştırılmış reeskont kotaları,
- Disponibilite uygulaması,
- Finansal araçların portföylerinin yeniden düzenlenmesi,
- Tüketici kredilerinin kontrolü,
- Özel mevduatlar,
- İkna yöntemi,
- Reklam ve resmi olmayan öğütler.

5 TÜRKİYE EKONOMİSİNİN YAŞADIĞI BAŞLICA KRİZLER

1980-2021 yılları arasında Türkiye ekonomisi, hem küresel gelişmelerin hem de iç siyasi ve ekonomik faktörlerin etkisiyle birçok kriz yaşamıştır. Bu krizler, ekonomide yapısal dönüşümleri tetikleyerek yeni politikaların ve reformların hayata geçirilmesine neden olmuştur.

5.1 1980 Ekonomik Krizi

Türkiye, 1980'li yıllara kadar liberal politikalar yerine ithal ikameci, korumacı ve sabit döviz kuru sistemine dayalı bir politika izlemiştir. Uygulanan bu politika, regülasyon adı altında sıkı fiyat denetimleri ile desteklenerek, o dönem için olumsuz bir piyasa modeli oluşturmuştur. Zira 1980'li yıllara gelindiğinde, dünya genelinde liberal politikalar önem kazanmış, serbestleşme ve esnek döviz kuru gibi küresel politikalar gündeme gelmiştir. Ayrıca, 1970'li yıllarda yaşanan birinci ve ikinci petrol krizleri ile hammadde ve petrol fiyatları artmış, bu durum maliyetleri etkileyerek pek çok mal ve hizmetin fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. Firmalar, Türkiye'de uygulanan sıkı denetimler ve esnek olmayan döviz kuru yüzünden maliyetleri fiyatlara yansıtamamış; fakat bu durum neticesinde ortaya çıkan zararın (özellikle KİT açıkları) Hazine tarafından karşılanır olması, bütçe dengesini bozmuştur. Bütçe dengesindeki bozulmalar, devletin yüksek faizle

borç almasını zorunlu hale getirmiş; bu durum piyasa faiz oranlarını da yükselterek yatırımları ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir (Kocadağ, 2010:67; Eğilmez, 2019:212).

Bu dönemde yatırımların olumsuz etkilenmesi, başta işsizlik olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Yoksulluk artmış, refah azalmıştır. Ayrıca borç anapara ve faizini ödeyebilmek için tüketim malları üzerinden alınan vergilerin artırılması, gelir dağılımını da olumsuz etkilemiştir. Ülkede yaşanan tüm bu olumsuz durumlar karşısında hükümet, yükselen enflasyonu önlemek, imalat sanayisinde atıl kapasiteyi azaltmak ve büyüme hızını artırmak için ciddi ekonomik tedbirler devreye koymuştur. Bunun neticesinde, 24 Ocak 1980 tarihinde IMF(Uluslararası Para Fonu), OECD(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların desteğini de alarak bir dizi ekonomik tedbiri içeren bir istikrar programı açıklanmıştır (Kocadağ, 2010:67; Eğilmez, 2019:212).

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı uyarınca başlıca şu tedbirler alınmıştır(Kibritçioğlu,2001: 174-175):

- Dış ticaretin geliştirilmesi ve serbestleştirilmesi,
- Türk lirasında %32,7 oranında devalüasyona gidilmiş ve günlük kur ilanı uygulamasına geçilmiştir,
- Kamunun ekonomideki payını azaltan önlemler alınmıştır,
- Tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmıştır,
- Enerji, gübre ve ulaşım dışındaki sektörlerde sübvansiyonlar kaldırılmıştır,
- Döviz piyasasında alım satım serbest bırakılmış, kontroller kaldırılmıştır,
- Faiz oranları serbestleşmiş ve reel faiz politikası izlenmiş, fiyat denetimleri kaldırılarak piyasa kurallarına bırakılmıştır,
- Yurtdışı müteahhitlik desteklenmiş,
- İthalat serbest bırakılmış, ihracat vergi iadesi ve diğer teşviklerle desteklenmiştir.

Uygulanan bu kararlardan kısa bir süre sonra 12 Eylül askeri müdahalesi gerçekleşmiştir. Bu durum, ekonomik politikaların uygulanmasında engel teşkil etmemiştir. 24 Ocak kararları ile birlikte ülkedeki mevduat faiz oranları yükselmiş, böylece ülkeye giren sermaye miktarında bir artış olmuştur. Ülkede paranın bollaşması enflasyonu azaltmış; fakat fiyat istikrarı kısmi olarak sağlansa da, yüksek faiz geliri elde eden sermayedarların artması, bir başka maliye politikası sorununu gündeme getirmiştir. Ülkede gelir dağılımındaki adaletsizlikler artmıştır. Zira artan vergi yükü sebebiyle bir kesimin geliri azalırken, artan faiz gelirine bağlı olarak başka bir kesimin geliri artmıştır. 1983 yılında Turgut Özal'ın başbakan olduğu dönemde, serbest ekonomiye geçiş dönemi hızlanmış, ihracatın artması teşvik edilmiş ve serbest piyasa ekonomisi benimsenmiştir (Kocadağ, 2010: 67).

5.2 1994 Krizi

1994 yılında Türkiye'nin bütçe dengesinde ciddi bozulmalar yaşanmıştır. Bu bozulmanın en temel nedeni, kamu harcamalarının aşırı şekilde artması ve kamu gelirlerinin, kamu giderlerinin finansmanına yetememesidir. Özellikle Kamu İktisadi İşletmelerinin ehliyetli kişiler tarafından verimsiz bir şekilde yönetilmesi, etkinlik kaybına neden olmuştur. Aşırı istihdam ve yüksek maliyetli üretim, beraberinde KİT zararlarını getirmiştir. Bu durum, bütçe dengesini bozarak ek kaynak ihtiyacını artırmıştır. İç kesimdeki kaynak yetersizliği nedeniyle dış kaynak ihtiyacı doğmuş, bu da “sıcak para” olarak adlandırılan spekülasyon sermaye hareketlerinin ülkeye girişini hızlandırmıştır. Geçici olarak ülkeye gelen ve girdiğinde ekonomide sahte bir şişkinlik yaratmasına neden olan bu sermaye akımları, siyasi istikrarsızlık nedeniyle ani çıkışlar yaparak krizlere yol açabilmektedir. Nitekim Türkiye'de de böyle olmuştur. Sermaye teşviki için döviz kurlarının aşırı derecede yükselmesi, dövizle yapılan ticareti olumsuz etkilemiş ve dış ödemeler dengesinde büyük bir açık meydana getirmiştir. Tüm bu olumsuzluklarla birlikte, 5 Nisan 1994'te bir dizi karar alınması

zorunlu hale gelmiştir. 5 Nisan kararları ile Türk lirası, diğer para birimlerine karşı yaklaşık %38 devalüe edilmiştir. Memur ve işçi ödemeleri, bütçe ödenekleri ile sınırlandırılmış ve işçilere verilen fazla mesai ücretleri yarıya düşürülmüştür. Kamuya personel alımı geçici olarak dondurulmuş, faizler düşürülmüş ve ek vergi düzenlemesi getirilmiştir(Sayılğan, 1994: 213-217).

Ayrıca tekel ürünleri ve akaryakıt gibi tüketim malları üzerinden alınan vergi oranları artırılmıştır. Bu tedbirlerin yetersiz kalması nedeniyle, Mayıs 1994'te IMF ile 14 aylık bir stand-by anlaşması imzalanmak zorunda kalınmıştır (Sayılğan, 1994: 213-217).

5 Nisan 1994 kararlarının amacına ulaşamamasının en temel sebebi, maliye politikası önlemlerinin tek başına uygulanmasıdır. Maliye politikaları ile para politikası araçlarının birlikte uygulanmamasıdır. Merkez Bankası, bankalara yönelik kredileri artırmış, bankalar da bu kredilerle kısa vadeli yüksek faizli hazine kâğıtlarını alarak Hazine’ye borç vermişlerdir. Aynı zamanda o dönemlerde siyasal iktidara olan güvensizlik de oldukça etkili olmuştur. Mevcut iktidar, uyguladığı istikrar programının uzun süreli olmaması sebebiyle güveni sağlayamamıştır. İstikrar önlemleri alınırken, kurumsal yapılanmaya ilişkin önlemler alınamamıştır. Özetle, 5 Nisan 1994 kararları eksik alınmış, kamuoyu karşısında güven kaybetmiş ve beklenen başarıya ulaşamamıştır (Eğilmez, 2019).

5.3 2001 Krizi

Türkiye, tıpkı 1994 krizinde olduğu gibi 2001 yılında da benzer bir ekonomik kriz yaşamıştır. Bu krizin ortaya çıkmasında, kısa vadeli sermaye hareketlerinin payı büyüktür. 1990 ve 1994 krizlerinde olduğu gibi spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin ülkeden ani çıkışı, bu krizi de tetiklemiş ve ülkeyi borç batağına sokmuştur. Meselenin arka planına bakıldığında, krizi ortaya çıkaran etmenler şunlardır (Kol ve Karaçor, 2012: 380-383; Bayraktar, 2010: 465-467):

Bankacılık sisteminin kırılganlığı ve batık bankaların zararlarının devlet tarafından karşılanma zorunluluğu,

Çok sayıda hazine bonosu ve tahvilin yüksek faizle bankalara borç verilerek özel bankalardan borçlanması,

KİT’lerdeki verimsizlik ve KİT açıklarının büyümesi,

Kamu borçlarının sürdürülemez hale gelmesi,

Yaşanan likidite krizinin döviz krizine dönüşmesiyle ülkeden hızlı sermaye çıkışı ve yatırımcıları tedirgin etmesi,

Artan döviz talebinin döviz kurunu yükseltmesi (%40) ve TL’nin aşırı değer kaybı,

Yaşanan siyasi krizin ekonomik krizi daha da ateşlendirmesi,

Gecelik faiz oranlarının yüzde binlere kadar yükselmesi.

Tablo 1:Türkiye Kamu Kesimi Dengesi (1997-2000)

Kriterler	1997	1998	1999	2000
Bütçe Giderleri/GSMH(%)	27,4	29,2	35,9	37,0
Faiz Gideri/GSMH(%)	7,7	11,5	13,7	16,2
Bütçe Açığı/GSMH(%)	19,8	22,1	24,2	26,8
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH(%)	7,7	9,0	15,6	12,4
İç Borç Stoku(Milyar \$)	30,8	37,1	42,4	54,2
İç Borç Stoku/GSMH(%)	15,9	18,0	22,9	26,8
Kamu ve Fon bankalarının açıkları dahil				

Kaynak:(Tezmen,2001:462).

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de 1997-2000 dönemine ait bütçe dengesi ve kamu borç stokuna dair bilgiler yer almaktadır.Tablo 1’de de görüleceği üzere 1997’den 2000’li yıllara kamu iç ve dış borç stokunda yükselişler meydana gelmiştir.Ayrıca genel bütçe içerisinde faiz giderlerinde yükselme görülmektedir.Bu yüzden bütçe açığının 2000 yılında 1997 yılına göre iki kat oranda arttığı görülmektedir.

2001 krizi sonrasında Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş, ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak Türkiye’ye davet edilmiş ve krizden çıkabilmek için bir yol haritası izlemesi istenilmiştir. Daha sonrasında "Derviş Politikaları" adıyla anılan, 14 Nisan 2001’de programı açıklanan “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” duyurulmuştur. Bu program neticesinde esnek döviz kuru sistemine geçilmiş, IMF ile stand-by anlaşması imzalanmış, KİT’ler hızla özelleştirilmiş, faizler yükseltilerek değerli TL dönemi başlatılmış ve finans sektöründe bir takım yapısal adımlar atılmıştır. 25/04/2001 tarihinde çıkarılan 12011 sayılı Merkez Bankası’ndaki bir yasa ile Türkiye Cumhuriyeti’nin KİT’lere ve hazineye kısa vadeli avans verme yetkisi kaldırılmıştır. Batan bankalar Türkiye Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile birlikte kamuda şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramlarının alt yapısı hazırlanmış; 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kabul edilmiş, 2005 yılında yasalaşmış ve bazı pilot uygulamalara yer verilmiş, 2006 yılında da tamamen uygulanabilir hale getirilmiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu ile birlikte verimlilik, hesap verilebilirlik, şeffaflık, mali saydamlık, mali disiplin ve çok yıllık bütçeleme gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Özellikle mali disiplin kavramının öne çıkarılması ile birlikte kamu gelirleri kadar harcama yapılması teşvik edilmiş; mali kural uygulaması ile de kamu borçlarının Gayri Safi Milli Hasıla’ya oranının belli bir düzeyde tutulması amaçlanmıştır. KİT’lerin hızlı bir şekilde özelleştirilmesi ile birlikte KİT açıklarının ortaya çıkarıldığı borçlanmaya bağlı yüksek faiz ödemeleri azaltılmış, borç faiz oranları düşürülmüş ve bu sayede faize aktarılan kaynak, yatırımlara ve ekonomik büyümelere aktarılmaya başlanmıştır (Kol ve Karaçor, 2012: 380-383; Bayraktar, 2010: 465-467).

5.4 2008 Dönemi ve Sonrası

2008 yılı, dünyada küresel mali kriz olarak adlandırılmış ve birçok ülkeyi etkilemiştir. ABD’de ilk defa ortaya çıkan kriz, daha sonra önce Avrupa’yı ardından tüm dünyayı etkisi altına almıştır. ABD’de mortgage konut kredilerinin ortaya çıkardığı bu krizin nedeni, yüksek riskli kişilere başlangıçta düşük faizle konut kredisi kullandırılmasıdır. Türev piyasaları denilen bu kredi piyasalarında, başlangıçta yüksek faizle yüksek gelirli kişilere kullandırılan krediler, ülkedeki iyimser hava nedeniyle düşük faizle daha uzun vadeli olarak düşük gelirli kişilere kullandırılmaya başlanmış ve bu borç senetleri, bu durumu yatırım olarak gören aracı yatırımcılar vasıtasıyla bankalara satılmıştır. Faizlerin aniden yükselmesiyle birlikte bireyler konut kredilerini ödeyemez hale gelmiş, çok sayıda aracı firma, paranın geri dönmeme sebebiyle yani borcun ödenememesi yüzünden zarar etmiştir. 2008 küresel krizinin nedeni, bu tarz özensiz krediler ve konut fiyatlarındaki balon artışları olduğu kadar, finansal piyasaların saydamlıktan uzak olması, kredi derecelendirme kuruluşunun esnek çalışmaması ve krediden sorumlu denetleyici kurumların denetim eksikliğidir. 2008 küresel krizinden Türkiye doğrudan etkilenmese bile bazı dolaylı etkilere maruz kalmış; her ne kadar kriz ülkeyi “teğet” geçse de Türkiye’de de reel kesimi olumsuz etkilemiştir. Nitekim GSYH’da 2007 yılında %4,5 birimlik düşüş yaşanmıştır. Ayrıca diğer bazı sektörlerde yavaşlama ve gerileme görülmüştür. 2008 küresel krizinden en çok tarım sektörü olumsuz etkilenmiş; yaklaşık %7,5 gerileme yaşanmış, onu sırayla imalat ve inşaat sektörü takip etmiş ve bu sektörlerde ortalama %5 civarında düşüş yaşanmıştır. Ülke, 2002 yılından itibaren GSYH’nin en düşük seviyesini görmüştür. 2008 küresel krizi ile birlikte ülkede durgunluk baş göstermiş ve hükümet, durgunluktan çıkmak amacıyla bir takım ek mali tedbirler ortaya koymuştur. Bunların başında vergi indirimleri gelmektedir. Özellikle Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi oranları çok düşürülmüş, hatta bazı mal ve hizmetlerde sıfırlanmıştır (Ertuğrul ve diğerleri, 2010: 60-65; Kocadağ, 2010).

5.5 Pandemi Dönemi

2019 Aralık ayında dünya, Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 adı verilen bulaşıcı bir hastalık ile tanışmıştır. Pandemi ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sosyal ve ekonomik hayatta çeşitli değişiklikler ortaya çıkmış; birçok kişi yaşamını yitirmiş, çok sayıda iş yeri kapanmış ve hükümetler, özellikle sağlık sektöründe çok çeşitli zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır(Güner, 2021: 88-90; Yoruldu, 2021: 142).

Mayıs 2021 ile birlikte Türkiye’de tam kapanma dönemi gerçekleşmiş ve ülke genelini kapsayacak şekilde tedbirler alınmıştır. Mali açıdan COVID-19’un etkilerini şu şekilde sıralanabilir:

Başlangıçta kamu gelirleri azalmış, sağlık hizmetleri üzerinde kamu harcamaları artmıştır.

Çok sayıda iş yeri kapanmış, çoğu firmanın iş hasılatı düşmüştür.

Virüsten etkilenen bazı sektörler değişikliğe ayak uyduramayarak geri planda kalırken, krizi fırsata çeviren başka sektörler ise daha ön plana çıkmaya başlamıştır.

Tüketici davranışlarındaki değişim iş modellerini de doğrudan etkilemiş; özellikle gıda perakendecilerinde sanal satış uygulaması yaygınlaşmıştır.

COVID-19 salgınının ortaya çıkardığı ekonomik tahribat neticesinde bir takım mali tedbirler uygulanmak zorunda kalmıştır. Öncelikle yaşanan talep daralmasını ve neticesinde ortaya çıkan istihdam kayıplarını önleyebilmek için, gerek sosyal mali transferlerin artırılması gerekse de vergi ertelemesi gibi teşvik edici politikalar ön plana çıkartılmıştır. Kamu gelirlerinde gelir vergisi tahsilatı azalmış; KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin tahsilatında ise artış görülmüştür. Bu durum, özellikle bireylerin internet ortamındaki alışverişleri ile ilişkilidir. Alınan mali tedbirler ise şu şekilde devam ettirilmiştir:

1.9 milyon gelir vergisi mükellefi vatandaş, mücbir sebep halinden faydalandırılarak vergi ödevlerini yerine getirememesi durumunda herhangi bir ceza almamıştır.

Hava yolu taşımacılığında iç hat uçuşlarında KDV %18'den %1 oranına indirilmiştir.

Pandemi sebebiyle firmaların bankalardan aldıkları kredi borç faiz ödemeleri 3 ay süreyle ertelenmiştir.

Küçük ölçekli işletmelere destek olmak amacıyla 50 milyar liralık kredi garanti fonu limiti sağlanmıştır.

Pandemi sebebiyle işten çıkarılmaları önlemek için, pandemiden olumsuz etkilenen firmalara kısa çalışma ödeneği imkanı sağlanmıştır.

En düşük emekli maaşı iyileştirilmiş ve 1500 TL düzeyine artırılmıştır. Ayrıca Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan Ekonomik İstikrar Kalkanı adı verilen ekonomik destek paketi açıklanmış ve böylelikle gelir vergisi beyanname verme süresi ertelenmiştir. Yine KDV beyanname vergi ödemelerinde erteleme yapılmıştır. Mal ve hizmet alımlarında düzenlenen vergi mükellefleri tarafından hazırlanan BA-BS formlarının teslim süreleri ertelenmiştir (Güner, 2021: 88-90; Yoruldu, 2021: 142). Bunlara ek olarak bir takım ek mali yükümlülükler de pandeminin ortaya çıkardığı giderlerin finansmanında harcanmak üzere getirilmiştir. Örneğin; konaklama vergisi, dijital hizmet vergisi ve değerli konutlar vergisi bunlardan bazılarıdır. Olağanüstü dönemlerde olağanüstü harcamalar gerçekleştiğinden, bu harcamaların finansmanı için sonradan ek kamu geliri oluşturma olağan bir durumdur.

6 SONUÇ

Ekonomi politikası, devletin bir takım mali ve parasal araçları belirli sınırlar çerçevesinde kullanması ve uygulaması ile ilgilidir. Bu ekonomik amaçlardan biri, ekonomik istikrarsızlıklarla mücadeledir. Ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlık seviyesi ciddiyet

kazandığında, ülke ekonomisinde krizler meydana gelmektedir. Ülkeler, para ve maliye politikaları ile teşhis edilen ekonomik rahatsızlığın giderilmesi için bir takım tedbirler alır.

Ekonomik krizler genel olarak kendi içinde reel sektör krizi ve finansal sektör krizi olarak ikiye ayrılır. Nihai olarak ortaya çıkan krizin türüne bağlı olarak, ülkede kimi zaman durgunluk, kimi zaman aşırı enflasyon, kimi zaman ödemeler dengesinde bozulma, kimi zamanda döviz kuru dengesizlikleri sorunları ortaya çıkabilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin yaşadığı başlıca krizler 1980 ile 2021 dönemini kapsayacak şekilde incelenmiş; krizler genel hatlarıyla tanıtılmış, kriz dönemlerinde uygulanan para ve maliye politikaları ele alınmıştır. Türkiye’de 1980 ile 2001 dönemi arasında yaşanan krizler incelendiğinde, ekonomik krizin temel nedeni kamu açıkları ve ortaya çıkardığı sorunlar olarak özetlenebilir. Ayrıca, kısa vadeli sermaye hareketlerinin ortaya çıkardığı spekülasyon amaçlı beklentiler, krizlere neden olmuş; ülke zaman zaman dar boğaza girmiştir. KİT’lerin ortaya çıkardığı ekonomik etkisizliğe bağlı kamu zararlarını finanse edebilmek amacıyla devletin iç ve dış borç yükü artmış; toplanan kamu gelirleri yatırımlar ve belirli alanlar yerine daha çok borç ana para ve faiz ödemelerine gitmiştir. Kamu borcunun sürdürülemez hale gelmesi ile kamu borç stoku artmış ve yaşanan krizler, beraberinde siyasi krizleri de etkilemiştir. İstikrarsız bir ortamda ülkeden hızla çıkan sermaye, ödemeler dengesizliği ve cari açık sorununu da beraberinde getirmiştir. Hükümet, kriz dönemlerinde çeşitli ekonomik paketler ve mali tedbirler açıklamış; fakat meselenin köküne inilmediğinden benzer krizler ilerleyen dönemlerde de ortaya çıkmıştır.

2001 döneminde yaşanan krizin ardından Kemal Derviş’in uyguladığı “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile birlikte finansal kırılganlık azaltılmış; mali disiplini sağlama yönünde adımlar atılmıştır. Yıllardır kriz dönemlerinde IMF ile olan stand-by programlarına veda edilmiştir. Özellikle 5018 sayılı Kamu Mali

Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2006 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte mali alanda bir reform gerçekleştirmiş; mali disiplin, mali şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi kavramları ön plana çıkarmıştır. Böylelikle kamu da bütçe disiplini sağlanarak bütçe dengesi oluşturulmuştur. Kamu borçları sürdürülebilir hale getirilmiş; daha önceki borç faiz ödemelerine aktarılan kaynak, altyapı ve diğer yatırımlara, yani verimli olanlara yönlendirilmiştir.

Esnek döviz kuru sisteminin yaygın hale getirilmesi ile birlikte döviz kurundan kaynaklı fiyat istikrarsızlıkları azaltılmaya çalışılmış; finansal piyasalar üzerindeki baskı hafifletilmiştir. Yapılan yapısal mali reformlarla beraber ülke üzerindeki kırılganlık azaltılmıştır. Böylelikle 2008 bölgesel krizde de görüldüğü üzere Türkiye'nin ekonomik krizlerde daha hafif düzeyde etkilenerek daha kolay çıkmasının önü açılmıştır. Reel kesimde yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin büyüme hızına da yansımıştır. Nitekim siyasi istikrar ortamı ile beraber ekonomik istikrar da kalıcı hale gelmiştir.

2020'li yıllarda ortaya çıkan pandemi dönemi ile birlikte Türkiye, diğer tüm ülkeler gibi pandemiden olumsuz etkilenmiştir. Fakat aldığı mali tedbirler neticesinde gerek mükellef gerekse firmalar üzerindeki yük azaltılabilmektedir. Bununla birlikte olağanüstü dönemlere has olan yeni vergi ihtas etme ve kamu harcamalarında artışın devam etmesi sebebiyle son yıllarda bütçedeki dengesizlikler ve gelir dağılımında adalet sorunları devam etmektedir. Türkiye'de para politikası açısından kriz dönemlerinde parasal genişlemeyi sağlamak amacıyla son zamanlarda kredi faiz oranlarında düşüş sağlanarak bankaların kredi verebilme yetileri artırılmış; bu durum enflasyonu tetikleyerek başka bir ekonomik istikrarsızlığa neden olmuştur. Durgunluk dönemindeki vergi indirimleri ve parasal genişleme olumlu sayılabilecek adımlar iken, sadece talep yönlü para ve maliye politikalarının enflasyonu önlemede yetersiz kaldığı görülmektedir. Üretime yansımayan ve mali disiplinden sapma sağlanacak bütçe disiplinsizlikleri, ileride ortaya çıkabilecek bir başka krizin habercisi olabilecektir. Bu yüzden maliye ve para politikası

yetkililerinin ehli kişiler olması ve siyasi açıdan bağımsız hareket edebilme yetilerinin bulunması, doğru zamanda doğru politika uygulamaları açısından hayati önemdedir.

KAYNAKÇA

- Ağdemir, Z. (2021). Türkiye Selçuklu Devleti Maliyesini İbn-İ Haldun ile Anlamak: Mali Sosyolojik Bir Yaklaşım. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 28(3), 631-655.
- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2002). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. Yeni Türkiye Dergisi, 2(42), 1.
- Alper, K., Kara, H. ve Yörükoğlu, M. (2012) “Rezerv Opsiyon Mekanizması”, TCMB Ekonomi Notları, 2012-28.
- Ballı, S. ve Büyüksalvarcı, A. (2011).1630’dan 2010’a Finansal Krizler Tarihi, 1. Baskı, İstanbul: Çatı Kitapları.
- Bayraktar, D. Y. (2010). Kasım 2000-Şubat 2001 Krizi Sonrasında Alınan Önlemlerin Borç Kompozisyonuna Yansımaları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 463-480.
- Candan, G. T.ve Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (27), 150-173.
- Durmuş, G., Arslan, A., “Vergi Teşvik Politikalarının Yeşil İşletmecilik Uygulamalarına Etkisi”, Malî Hukuk Dergisi, Cilt No:19, Sayı No.: 219, 2023, S. 429-470.
- Eğilmez, M. (2011). Küresel Finansal Kriz, İstanbul: Remzi Kitapevi
- Eğilmez, M. (2019). Türkiye Ekonomisi,İstanbul:Remzi Yayınevi
- Ertuğrul, C., İpek, E., ve Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. Journal Of Management And Economics Research, 8(13), 59-72.
- Güner, K. C. (2021). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Uygulanan Mali Tedbirlerin Değerlendirilmesi. Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 3(1), 84-95.
- Güneş, H. (2018). Mali Kurallar Ekonomik Kriz Dönemlerinde Çalışır Mı? (2008 Finansal Krizi-Türkiye Örneği). Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1(2), 27-44
- Güneş, H. (2019). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: 22 Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke İçin Ekonometrik Bir Analiz. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 56-69.
- Gür, T. H., ve Tosuner, A. (2002). Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1), 9-36.

- Kibritçiöğlu, A. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1(7), 174-182.
- Kocadağ, S. (2010). Ekonomik Krizlerle Mücadelede Maliye Politikasının Rolü: Türkiye’de 1980 Sonrası Döneme Yönelik Bir İnceleme (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kol, E. N., ve Karaçor, Z. (2012). 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri. Maliye Dergisi, 162, 379-395.
- Orhan, O.ve Erdoğan, S. (2010).Genel Ekenomi , Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Önder, T., ve Müdürlüğü, P. G. (2005). Para Politikası: Araclari, Amaclari ve Türkiye Uygulaması. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü
- Sayılgan, Ş.(1994). 5 Nisan Kararları ve Beklentiler. Marmara İletişim Dergisi, 8(8), 213-218.
- Serel, A., ve Özkurt, İ. C. (2014). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Journal Of Management And Economics Research, 12(22), 56-71.
- Şen, S., Tabar,Ç.,Tokathıoğlu,M.(2018). Küresel Krizde Devlet Müdahalesi ve Maliye Politikası.İş Ve Hayat, 4(8),9-26
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. Maliye Dergisi, 160(1), 154-176.
- Tezmen,O.(2001). 2000 ve 2001 Ekonomik Krizlerinin Analizi,Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1(7),461-490
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 56-80.
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(1), 11-29.
- Yoruldu, M. (2021). Türkiye’de Vergi Harcamalarının Vergilendirmenin Fonksiyonları Açısından Değerlendirilmesi: 2019-2023. Maliye Çalışmaları Dergisi, (65), 139-150.
- 24 Ocak Kararlar,
https://tr.wikipedia.org/wiki/24_Ocak_kararlar%C4%B1, (Erişim Tarihi:15.09.2024)